

19. Slovenská ľudová slovesnosť a jej vplyv na umelú literatúru.
Podiel I. Štúra na prehĺbení záujmu o ľudovú slovesnosť.

A)

Ľudová slovesnosť:

- súčasť ľudovej kultúry (okrem I. slov. aj ľud. hudba, tanec, zvyky a obyčaje, výtvarníctvo, architektúra) - folklóru
- slovesné výtvary, ktoré po stáročia žijú v ústnej tradícii širokých ľudových vrstiev
- prvopočiatky siahajú do rodovej spoločnosti - bola majetkom všetkých, majetkom ľudu sa stala až v triednej spol. (feudalizmus)
- ľud do nej vkladal svoje city, myšlienky, názory, skúsenosti, túžby, nálady, každodenný život

Hlavné znaky:

- ústny charakter (rozširovanie ústne, tradícia)
- ľud. slovesné prejavy existujú vo viacerých variantoch - krajové varianty
- kolektívny charakter - dielo síce má svojho autora, no je obmieňaná ďalšími podávateľmi - kolektív (ľud) ho prijal za svoje, autor upadol do zabudnutia => nie je dôležitý moment vzniku, ale prijatie do kolektívneho povedomia.

Rozdiely medzi ľud. slov. a umelou lit.:

<u>Ľudová slovesnosť</u>	<u>Umelá lit.</u>
- ústne podanie (forma)	- písaná forma
- ľudový (kolektívny) autor	- jediný (známy) autor
- viacero podôb (verzií)	- jediná podoba

B)

Žánre ľudovej slovesnosti:

- rozprávky (celkom vymyslený príbeh, nadprirodzené bytosti)
- porekadlá (vystihujú istú sit. - "Akoby hrách na stenu hádzal")
- príslovia (ľudová múdrosť, skúsenosť, má morálne ponaučenie)
- hádanky
- riekanky, rečovanky
- báje (mytológia - bájoslovie - hovorí napr. o bohoch,...)
- bájky (miesto ľudí vystupujú zvieratá - kritika ľud.vlastností)
- pranostiky (ľud. predpovede počasia)
- ľudové hry
- povesti (reálny základ - dotýka sa skutoč. udal., skutoč. ľudí)
- balady (motív vlna - trest, dramatická báseň, tragic. koniec)
(Ten turecký mýtnik sedí vo väzení)
- ľudové piesne (pracovné, rodinné, ľúbostné, zbojnícke, vojenské, uspávanky, protiturecké)

C)

- viacerí predstavitelia romantizmu čerpali námety svojich diel z ľudovej slovesnosti, napríklad:
Ján Botto - Smrť Jánošíkova; Žltá Ialia; Margita a Besná
- vyšiel z ľudového podania

Margita a Besná

- vyšiel z prírody a ľud. slovesnosti.
- dve skaly pri Váhu (Margita, Besná), hlavne tá druhá z nich je veľmi nebezpečná pre pltníkov. Skaly symbolizujú macochu - Besná (ľudská zloba), a jej nevlastnú dcéru - Margita.

Smrť Jánošíkova

- vrcholné básnické dielo
- prípravou bola kratšia báseň Pieseň o Jánošíkovi.
- autor vychádzal z ľudového podania, no okrem 1. spevu (spomienka na slobodný život Jánošíka na Kráľ. Holi) sú ostatné spevy zobrazením Jánošíka - väzňa, čakajúceho na popravu. Pôvodne malo dielo 7 spevov, neskôr autor pripojil 8. a 9. spev (alegorické).
- najvýznamnejší je 5. spev, v ktorom úvahy hl. hrdinu sú vlastne úvahami básnika. Sloboda, veľmi dôležitá životná hodnota, je tu zosobňovaná, Jánošík sa jej prihovára ako k milovanej osobe.
- ukážka kontrastu: "Zvonja na deň - mne na noc."
- Jánošíkovo väznenie a jeho smrť majú symbol. význam: nepriamo vyjadrená národná nesloboda Slovákov po porážke revolúcie - "Bachov absolutizmus".
- posledné 2 spevy približujú Jánošíka v rozprávkovom svete víl, s ich kráľovnou sa napokon aj ožení. Znovuoživenie Jánošíka je básnickým vyjadrením myšlienky: *Možno vziať slobodu, ale nie túžbu po nej (je nesmrteľná)*.

Žltá lalia

V tejto balade autor opísal tragický osud Evičky. Manželia Adamček a Evička si slúbili, že ich lásku nerozdelí ani smrť. Adamček zomrel, čas plynul. "Pomaly sa hrob ulahýna, a žena na muža zapomína." Začal sa o ňu zaujímať istý pán, Evička dlho neváhala a súhlasila so svadbou. Keď milý nechodí, Evička je nedočkavá. Zrazu začne prah pukať, jej Adamček ide von z hrobu. Otvoril dvere, no vylakaná Evička ho nechce vidieť. Pojmi do náručia a všetko sa naraz prepadne. Od vtedy tam Evička, ako zakliata na žltú laliu, medzi trnmi vzdychá.

Janko Kráľ - balady: Kvet; Zverbovaný; Zabitý; Pán v trní; Kríž a čiapka; Zakliata panna vo Váhu a divný Janko
Zakliata panna vo Váhu a divný Janko

Príbeh tejto balady sa odohráva v jednej doline, cez ktorú tečie Váh. Starí ľudia vraveli, že vždy na Vstupenie odtiaľ vychádza panna von. Šuhaj, ktorý si oblečie šaty naopak a skočí dprostred Váhu, môže ju odkliať. Potom mu panna vyplatí čokoľvek. Vraj chodí aj do dediny. Každí sa bál, nikto nevyšiel von. Blížilo sa 12 hod., voda sa začala búriť, vetrisko skučalo, na poli zem dunela, peny sa iskrili. Vo vode plávala odpoly ryba chlpatá, po pás človek - panna zakliata. Junák si klakol na kolená, szaspieval Bohu pesničku, prežehnal sa, pozrel na nebo a pobožkal zem. Potom sa hodil do vzbúrenej vody Váhu. Ráno išiel dolinou pastier. Zastal uprostred dediny a oznámil im žalostnú správu...

D)

Ľudovít ŠTÚR

- vedúca osobnosť romantickej generácia
- zakladateľ spisovnej slovenčiny

Činnosť:

- a) jazykovedná (diela - obsahujú gramatic. a pravopis. pravidlá: Nárečia slovenskuo alebo potreba písania v tomto nárečí; Náuka o reči slovenskej)
- b) politická (vydával *Slovenské národné noviny* - politické noviny; bol poslancom Uhorského snemu za mesto Zvolen, vystupoval na Uh. sneme, aktívne sa zapojil do revolúcie 48/49)
- c) novinárska a redaktorská (vydával aj lit. časopis *Orol tatranský*)
- d) literárny kritik a vedec
- e) literárna (lyric. a epic. poézia) - Spevy a piesne

E)

- 9. stor. - Veľkomoravská ríša - vznik staroslovienčiny (1. slovanský spisovný jazyk) - aj liturgický jazyk, použ. sa aj v lit., no neskôr bol zakázaný. Písma: hlaholika, cyrilika
- po zakázaní staroslovienčiny sa lit. písala po latinsky, česky alebo slovackizovanou češtinou
- 13. a 14. storočie - meštianstvo začína používať pre svoje písomnosti domáci jazyk
- 16. a 17. storočie - reformácia - zásada, aby sa používal domáci jazyk. V tomto čase existujú tri typy kultúrneho domáceho jazyka: západosl., kultúrna stredosl. a východosl.
- humanizmus a renesancia: Vavrinec Benedikt Nedožerský - napísal prvú systematickú gramatiku češtiny (Dve knihy...českej gramatiky - v latinčine) - rozoberá rozdiely medzi slovenčinou a češtinou; v úvode kritizuje Slovákov, že nerozvíjajú materinský jazyk a súčasne ich vyzýva, aby sa usilovali o vytvorenie jenoj podoby spisovného jazyka
- klasicizmus (koniec 18. a zač. 19. stor.):
  - prvý pokus o uzákonenie spis. SJ - J.I.Bajza (neujal sa)
  - berňolákovčina**
  - prvý slovenský spisovný jazyk
  - základom bolo západoslovenské nárečie - jazyk vzdelancov na univerzite v Trnave.
  - pravopis fonetický
  - nebol to celonárodný jazyk (odmietli ho evanjelici - J. Kollár - používali češtinu)
  - jazykoved. diela A.Berňoláka: Filologicko-kritická rozprava o slovenských písmenách; Slovenská gramatika (1.gram.spis.SJ)
- romantizmus:
  - štúrova spisovná slovenčina**
  - kodifikovaná v r. 1843 (po spoločnej porade Hurbana, Hodžu a Štúra na fare v Hlbokom)
  - základom stredoslovenské nárečie (najviac vystihovalo národný charakter, najmenej ovplyvnené cudzími vplyvmi)
  - pravopis fonetický
  - Kollár opäť proti spis. jaz. (neuspel) - väčšina národovcov a vzdelancov si jazyk osvojila